

România-prezentare monografică

Determinism geografic / voință liberă a statelor

În ultimii ani, frazele “poziția geopolitică bună a României”, “valoarea geopolitică”, ”importanța geo-strategică” ale diverselor unități de relief sau ale diverselor regiuni au fost repetate până la epuizare, astfel că s-a ajuns la situația ca ele să nu mai însemne mare lucru. Consecințele acestei goliri de sens sunt multiple. Pe de o parte, nu se mai știe exact ce se află în spatele acestor fraze, ele sunt doar metafore magice ale discursului public în general, metafore care, aparent, deschid căile de comunicare, dar care, în realitate, nu mai transmit nimic. O altă consecință ar fi aceea că simpla lor rostire oferă un anumit sentiment de suficiență, ceea ce a făcut ca “poziția avantajoasă din punct de vedere geopolitic” să nu mai fie pusă deloc în valoare și chiar să constituie un handicap.

În contextul unui curs de geopolitică ne propunem o recuperare a conținutului acestor fraze. Pentru aceasta, unul dintre cursurile care au ca subiect geopolitica românească este dedicat unei prezentări monografice a poziției geopolitice a țării noastre, pornind de la elemente de relief, granițe, până la vecinătăți, simboluri geopolitice. Sperăm ca în urma acestui curs să înțelegem cu adevărat cuvintele lui Gheorghe I. Brătianu, care afirma că: *“Noi trăim aici la o răspântie de drumuri, la o răspântie de culturi și, din nefericire, la o răspântie de năvăliri și imperialisme. Noi nu putem fi despărțiți de întregul complex geografic care, cum veți vedea, ne mărginește și ne hotărăște destinul, între cele două elemente care îl stăpânesc, muntele și marea. Ceea ce aș vrea să apară lămurit este că pentru a ne înțelege trecutul, trebuie să înțelegem mai întâi întregul complex geografic, istoric, geopolitic, din care acesta face parte”* (Gh. I. Brătianu, *“Chestiunea Mării Negre. Curs 1941-1942”*, pag 11-12).

Faptul că recurgem la o asemenea monografie nu înseamnă că suntem prizonierii determinismului geografic, că am considera că acest complex de care vorbește Gh. I. Brătianu este un factor de îngrădire a modului de viață a unui stat. Rigorile disciplinei nu ne-ar permite acest lucru, deoarece, așa cum spune și întemeietorul de fapt al acesteia, suedezul Rudolf Kjellen, în Prefața la lucrarea *“Marile puteri de dinainte și de după războiul mondial”*, *“știința nu neagă voința liberă a statelor, dar ea constată un cadru ferm* (subl. ns) *pentru această voință, înlăuntrul căreia este dată posibilitatea construirii cu oarecare siguranță a deducțiilor și consecințelor privind situația lor, a statelor”* (citată în I. Conea, *“O poziție geopolitică”*). De altfel, o astfel de poziție nuanțată poate fi întâlnită și în geopolitica românească interbelică. De pildă, în primul număr al revistei *“Geopolitica și Geoistoria”*, Gheorghe I. Brătianu susține că: *“Destinele unei națiuni sunt sădite în pământul însuși din care ne-am născut, după cum statuia e cuprinsă în blocul de*

marmoră din care dalta o va desprinde". Dar, precizează cât se poate de clar autorul, *"trebuie inspirația și dibăcia artistului pentru a desface chipul din lut sau din piatră, precum trebuie credința și voința unui neam pentru a stăpâni pământul ce-i este dat să rodească în deplinătatea puterilor și însușirilor sale"* ("Geopolitica, factor educativ și național").

Munții Carpați

A. Principalul element fizic este reprezentat de existența Carpaților. Munții Carpați nu se întind doar în România. Ei sunt prezenți în întreaga Europă centrală și de sud est în următoarele țări: Ucraina, Ungaria și Serbia. Acești munți, care nu sunt așa de înalți precum Alpii, se împart în două lanțuri: Carpații nord-vestici (Tatra și Munții Slovaciei) și Carpații sud estici. Peste jumătate din întreaga suprafață a Carpaților se află pe teritoriul actual al României. Dacă avem în vedere doar Carpații sud-estici, atunci 8/10 se află pe teritoriul român, o zecime revenind Ucrainei și altă zecime Serbiei. Deci putem conchide că România este prin excelență o **țară carpatică**.

B. Câteva cuvinte despre particularitățile Munților Carpați din România.

1. Ei formează un adevărat inel care închide în interior Podișul Transilvaniei.
2. Munții direcționează o distribuție descrescătoare a unităților de relief în cercuri concentrice și în unități mai joase: după munți vin dealurile, podișurile, câmpiile României, toate formând un tot unitar.
3. Nota dominantă, unică în lume, este conferită de faptul că ei au un mare **potențial de habitat**. Spre deosebire de alți munți, Carpații românești nu sunt înalți, nu se termină în creastă, ci în terasă, sunt brăzdați de ape, care au o împărțire spațială simetrică, pornind chiar din centrul munților, au multe depresiuni și multe trecători. Au aceeași fizionomie, aceeași constituție geologică, aceeași vegetație.

Aceste particularități îl fac pe I. Conea să conchidă că Munții Carpați nu sunt un lanț, ci *"o țară înaltă, o zonă sau un ansamblu de regiuni naturale"* ("Carpații, hotar natural?"). De-a lungul istoriei, ei au reprezentat o cetate de apărare, care a oferit totodată și un mediu prielnic pentru viața oamenilor. Viața românilor de-a lungul istoriei a pendulat de o parte și de alta a Carpaților. Mai mult decât în alte țări, munții noștri nu au reprezentat unități de relief care au despărțit ci, dimpotrivă, au unit. De altfel, nu este întâmplător că locul de etnogeneză a românilor este plasat tot în apropierea munților, la Sarmisegetusa, în Transilvania. Mai mult, această regiune corespunde, în viziunea lui I.

Conea, aceluși “**kernland**” despre care vorbește Kjellen: “*orice stat își are ținutul lui sâmbure, de care nu poate fi despărțit decât cu însuși prețul existenței sale*”. Transilvania reprezintă astfel “*punct de plecare, sâmbure geopolitic destinat să rodească și să contureze jur-împrejur de sine o formație de stat*” (I. Conea, “*Transilvania, inimă a pământului și statului românesc*”).

Cum spuneam, Carpații ocupă o poziție centrală și formează un inel care închide în interior Podișul Transilvaniei. Ceea ce îl îndreptățește pe I. Conea să afirme că în România Mare, Transilvania îndeplinește rolul unei piese de centru, vitale, în timp ce în Ungaria Mare, ei au rolul unei piese geo-economice și geo-politice periferice. În terminologia întemeietorului de fapt al geopoliticii, Fr. Ratzel, Transilvania reprezintă pentru România **Mittelpunkt**-ul, zona de unde pornesc, cu diverse intensități care măsoară starea de sănătate a statului, **pulsarii** economici, culturali, demografici, etc.

C. România prezintă nu numai o impresionantă unitate fizico-geografică (Munții Carpați au aceeași fizionomie, aceeași constituție geologică, aceeași vegetație), ci și una culturală și de limbă. Un francez din nord și unul din sud se înțeleg mai greu, pentru că dialectele diferă foarte mult. Un român din Maramureș și unul din Dobrogea se înțeleg foarte bine. Cum se explică acest lucru? Una dintre îndeletnicirile de bază ale românilor a fost păstoritul. Numai la români se întâlnește obiceiul **transhumanței**. Vara ciobanii creșteau oile la munte, iarna porneau cu ele spre câmpie până în Dobrogea, până spre apele Nistrului și chiar dincolo de acestea. Astfel s-a produs o omogenizare a limbii. Faptul că românii din interiorul munților Carpați nu se deosebesc prin limbă, port și obiceiuri de cei din exteriorul acestui inel arată că munții Carpați nu au reprezentat un obstacol, o barieră ci, dimpotrivă, un element de legătură. De aceea Carpații alcătuiesc “*coloana vertebrală a pământului și poporului românesc*” (fraza a fost lansată încă din 1909 de geograful H. Grothe, citat în I. Conea, “*Carpații, hotar natural?*”).

Vintilă Mihăilescu aduce o completare binevenită cu privire la obiceiul românesc al transhumanței. El face precizarea că circulația populației între “*bastionul trasilvănean*” către câmpii și valea Dunării s-a făcut, într-adevăr, prin transhumanță, dar nu numai atât. La această mișcare au contribuit nu numai păstorii, ci și plugarii, podgorenii, minerii, pescarii, negustorii, meseriașii. Mai mult, nu a existat un singur sens de circulație, anume radierea dinspre podișul transilvan spre periferia țării carpatice, ci și pe cel dinspre marele fluviu, care a reprezentat una dintre “*axele de polarizare a neamului românesc*”, către Carpați și podișul transilvan, “*a doua axă de polarizare cu intermitențe de împrăștiere centrifugă a aceluiași neam*” (“*Blocul carpatic românesc*”, pag. 8).

Dar Carpații nu au doar această calitate, aceea de a alcătui “*coloana vertebrală a poporului românesc*”, ci, potrivit Vintilă Mihăilescu, munții îndeplinesc două funcții cu valoare geopolitică incontestabilă:

1. “*o funcțiune în epocile de criză europeană*”, de apărare în caz de ofensivă și de pivot de manevră în caz de ofensivă;

2. “o funcțiune pozitivă în epocile de liniște”, de armonizare a intereselor sau tendințelor divergente care se întâlnesc în această zonă.

La fel ca în cazul tuturor celorlalte unități de relief importante ale României, acestea își relevă relevanța, atât pentru noi, cât și **pentru Europa**. Prin urmare, ”*liniște, în această parte a continentului european, a fost numai în scurtele epoci când, între imperiile din est, din vest și din sud, s-a intercalat un stat carpat, sprijinit pe cetatea Transilvaniei și comandând până dincolo de Nistru, până în Dunăre și în defileul ei carpat, până la țărmul Mării Negre, până în mlaștinile Tisei, cel puțin*” (V. Mihăilescu, citat în I. Bădescu, “*Sociologia și geopolitica frontierei*”, pag. 124-125).

I. Conea distinge încă un rol pe care l-au jucat Carpații, acela de **casă de educație** a neamului românesc: “Cei care au umblat prin Munții Apuseni știu ce este acela un izbuc: este un izvor care, ca un melc, aci apare și curge, aci se trage îndărăt, în culcușul lui întortocheat de sub munte și nu mai curge deloc o jumătate pentru ca, iarăși, o altă jumătate să se tragă în munte și să dispară, așa mereu...E imaginea, ni se pare, a neamului românesc în vreme, privită și raportată la imaginea pământului românesc.: când se făcea vreme bună în poale, spre Tisa, spre Nistru, spre Dunăre, atunci, încet, ca o apă domoală, neamul românesc ieșea la soare și se risipea în larguri până la centura de ape lăsată de Dumnezeu, iar când viscolul barbar își începea suflarea din nou pe șesul cel din margini, din nou neamul se trăgea la munte, la adăpost, întocmai ca izvorul din Țara Moșilor. Și așa mereu, până în zarea zilelor noastre de izbăvire” (citat în I. Bădescu, “*Sociologia și geopolitica frontierei*”, pag. 85).

Dunărea

Dunărea străbate România pe o suprafață de 1075 kilometri. Ea reprezintă al doilea element natural care marchează configurația naturală a României. De aceea, țara noastră mai este definită drept o țară carpato-danubiană.

Dunărea este importantă pentru România, întrucât pe teritoriul țării noastre ea se varsă în Marea Neagră. De aceea, Gurile Dunării reprezintă un foarte important strategic pentru controlul Mării Negre, al doilea după Bosfor și Dardanele. Este semnificativ din acest punct de vedere că în istorie, lupta de căpetenie dintre puterile care s-au întâlnit pe acest teritoriu s-a dat pentru stăpânirea Gurilor Dunării. În secolul trecut s-a creat Comisia europeană pentru Gurile Dunării cu scopul de a media conflictul dintre puterile vremii, în special cel dintre Rusia și Germania. Importanța Dunării pentru întreaga Europă este relevată și de faptul că din această comisie făceau parte și țări non-dunărene, de pildă Marea Britanie.

La începutul secolului trecut, R. Kjellen recunoștea și el implicit, în lucrarea “*Das Problem der drei Flüsse*” (“Problema celor trei fluvii”, 1917), importanța geopolitică a Dunării: “comandamentele geografice ale teritoriului cuprins între cele mari trei fluvii, Dunărea, Rinul și Vistula, impun o soluție geopolitică: strângerea într-un bloc federativ, sub egidă germană, a întregii Europe Centrale cuprinse între cele trei fluvii” (citată în I. Conea, “*O poziție geopolitică*”). Câțiva ani mai târziu, Walter Pahl propunea același lucru atunci când afirma că nici prin “*cele mai rafinate sisteme de pacte nu poate fi abătută Dunărea de la firescul ei curs (și de la fireasca ei misiune) nordvest-sudvest. Cu alte cuvinte, legile geopolitice ale spațiului îndrumă statele dunărene spre o strânsă colaborare cu Reich-ul german*” (citată în I. Conea, “*O poziție geopolitică*”).

În articolul din 1941, “*Hotarul românesc dunărean*”, geograful român Al. Rădulescu găsește că Dunărea îndeplinește un rol întreit:

1. În primul rând, rolul de **arteră de navigație**, cunoscută încă din Antichitate și reluată cu intensitate la începutul epocii moderne.
2. Rolul de **hotar**: Dunărea desparte aici Europa Balcanică de Europa centro-orientală căreia îi aparține și România. Toate sunt în contrast între cele două mari diviziuni: relieful mai mult muntos, predominarea terțiarului, procentul redus al loess-ului, climatul premediteranean, ca și flora și fauna sunt caracterele principale ale Peninsulei Balcanice, în timp ce în Europa centrală avem forme de relief variate, cu un procent mare de șes, predominarea quaternarului, bogate păături de loess, climat continental de tip danubian și polonez” (I. Bădescu, “*Sociologia și geopolitica frontierei*”, p. 100-101) .
3. Dunărea a avut rol de “*polarizare politică a statului românesc*” (vezi și Vintilă Mihăilescu). Libera navigație la gurile Dunării poate fi asigurată de o Românie puternică, singura interesată ca navigația pe Dunăre să fie liberă. Este semnificativ în acest sens că, de câte ori Rusia sau Turcia au avut preeminență la gurile Dunării, navigația comercială pe Dunăre a fost mult diminuată. Mihai David, înțelege că lupta de căpetenie se dă pentru stăpânirea gurilor Dunării, considerând că România a rămas întreagă nu numai datorită rezistenței ei interne, care nu poate fi în nici un fel neglijată, ci și datorită echilibrului care exista între puterile care au râvnit în diferite perioade la diferite regiuni ale trupului României: „*Când am pierdut o regiune, aceasta exprima un anume dezechilibru temporar în cadrul acestui echilibru de ansamblu, De pildă, când Oltenia și nordul Bucovinei au căzut sub stăpânirea Austriei-la sfârșitul secolului al XVIII-lea-era momentul când Austria devenise puternică. Apoi, când am pierdut teritoriul dintre Prut și Nistru (1812), era perioada când Turcia slăbise, iar Rusia se afla în ascensiune*”.

Concluziile studiului lui N.Al Rădulescu sunt, pe de o parte, că navigația pe Dunăre s-a putut face în libertate numai când rușii au fost îndepărtați de la Gurile Dunării, pe de altă parte, aceea că de Dunăre se leagă însăși existența statului românesc, “*a cărui misiune de santinelă europeană a dovedit de-a lungul istoriei că o poate*

îndeplini. Din aceste rațiuni geopolitice, Europa ar nevoie în această poziție de un stat românesc puternic, întreg, având un țărm la Marea Neagră suficient de întins încât să devină apt pentru paza gurilor Dunării” (citată în I. Bădescu, “Sociologia și geopolitica frontierei”, pag. 103).

Această a doua concluzie este și cea la care ajunge Simion Mehedinți cu privire la rolul deosebit pe care Dunărea l-a jucat în istoria românilor: acela de a fi determinat, în cea mai mare parte, întregirea teritorială a statului român în secolul al 19-lea și la începutul secolului al 20-lea. Astfel, în încercarea de a oferi un răspuns la întrebarea “când începe Unirea?”, autorul stabilește următoarele etape în realizarea acestui obiectiv:

- a) în 1829, prin Tratatul de la Adrianopole, raialele stăpânite de turci pe malul stâng al Dunării au fost realitate la Muntenia, generozitatea marilor puteri de atunci fiind motivată, în primul rând, de dorința Marii Britanii ca navigația pe Dunăre să fie liberă.
- b) În 1865 Basarabia este restituită, deoarece Anglia și Franța deveneau din ce în ce mai preocupate de “chestia Orientului” și de înaintarea rușilor către Bosfor.
- c) Unirea Moldovei și a Munteniei a fost considerată necesară deoarece, pentru stăpânirea Dunării, era nevoie de o țară mai mare sub un domn legat prin recunoștință de Franța.

Problema Dunării și a importanței strategice a ei și a gurilor sale nu poate fi separată de cea a strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Cunoscutul diplomat român al perioadei interbelice, C. Diamandy, avertiza că “*dacă geograficește Dunărea sfârșește la gurile ei, economicește ea se varsă în Marea Mediterană: în Deltă își varsă apele, în Mediterana își duce navele. Fără ieșire liberă la răsăritul Mediteranei, Dunărea nu-și poate îndeplini rolul în comerțul mondial*” (citată în I. Seftiuc, “România și problema strâmtorilor”, pag. 15). Păreră împărtășită și de Nicolae Titulescu, care, într-un discurs ținut în cadrul unei conferințe dedicate exclusiv acestei probleme a strâmtorilor, declara că “*strâmtorile sunt însăși inima Turciei, dar ele sunt în același timp și plămânii României*” (idem).

Există câteva elemente care amplifică, în zilele noastre, importanța Dunării, transformând-o într-o axă comercială majoră a Europei. Este vorba despre crearea canalului Rin-Main-Dunăre, care leagă Marea Nordului cu Marea Neagră, portul Rotterdam cu portul Constanța. Țările din Europa centrală pot avea acces direct la Marea Neagră și de aici la Canalul Suez. Apare o nouă rută comercială: Canalul Suez-Europa Centrală via Constanța, care, față de cea veche (cea care traversează întreaga Marea Mediterană și ocolește Peninsula Iberică) prezintă următorul avantaj: scurtează drumul cu opt zile de marș, inclusiv costurile aferente. Alt avantaj: porturile Mării Negre și cele ale Mării Mediterane Orientale au cea mai favorabilă poziție față de Canalul Suez pentru rutele Oceanului Indian și ale Extremului Orient (I. Seftiuc, “România și problema strâmtorilor”).

Marea Neagră

Al treilea element geografic important pentru România este reprezentat de Marea Neagră, din motive care țin, în primul rând, de unele trăsături ale acesteia. O. Serebrian notează că, datorită “enclavării” și a depărtării față de Ocean, Marea Neagră are un “hinterland” imens și important. A doua trăsătură importantă este aceea că se află situată la confluența, pe de o parte, a două religii, creștinismul și islamismul și, pe de altă parte, a două familii de popoare, slave și turcice. Ca urmare a acestor două trăsături, o mare putere contemporană, Rusia, și două puteri regionale, Ucraina și Turcia, își construiesc concepțiile strategice, politice și economice ținând cont de această mare și de spațiul adiacent ei (“*Va exploda estul? Geopolitica spațiului pontic*”, pag. 10).

În acest context, importanța Mării Negre pentru România devine evidentă, mai ales dacă ținem cont de cuvintele lui S. Mehedinți că “*țărutul mării reprezintă cea mai favorabilă față pentru orice stat*” (“*Legăturile noastre cu Dunărea și Marea*”, pag. 26). Geograful român subliniază că viața poporului nostru a avut și are două coordonate: deoparte Muntele și Codrul, de altă parte Dunărea și Marea (“*Legăturile noastre cu Dunărea și Marea*”, pag. 7). Dat fiind rolul acestor repere fixe și cruciale pentru existența colectivă a românilor, continuă Mehedinți, orice om politic trebuie să preia **tripla îngrijorare**, a munților, a Dunării și a Mării Negre, iar acela care pierde una dintre cele trei laturi ale îngrijorării își expune țara la primejdii.

La fel cum identificase o legătură directă între procesul de formare a statului românesc și existența Dunării, Mehedinți surprinde legătura de substanță dintre Mare și “neamul din Carpați”: “*epocile de lumină ale neamului din Carpați și regiunea înconjurătoare au fost acelea când marea de la răsărit s-a nimerit să fie liberă și împărtășită din toate roadele civilizației mediteraneene*” (“*Legăturile noastre cu Dunărea și Marea*”, pag. 18).

Mai mult, un alt autor român, Gheorghe I. Brătianu, avansează ipoteza că una dintre cele mai mari provincii istorice românești, Moldova, a apărut din nevoia de a organiza “drumul către mare”: “*drumul către mare a cerut aici o ordine de stat și aceasta a înfăptuit-o poporul român*” (“*Chestiunea Mării Negre. Curs 1941-1942*”, pag. 28). După ce demonstrează că România are interese maritime, autorul român precizează că ea trebuie să cerceteze toate consecințele care decurg din această poziție și să includă obligatoriu în calculele sale geostrategice două poziții-cheie:

1. Intrarea Bosforului și, în general sistemul strâmtorilor care duc navigația dincolo de Marea Neagră și ...

2. ...Crimeea, care „prin raporturile naturale, prin cetățile ei din timpurile cele mai vechi, prin bastionul maritim înaintat pe care-l reprezintă Marea Neagră este evident o poziție stăpânitoare peste tot complexul maritim de iaci. Deci, cine are Crimeea, poate stăpâni Marea Neagră. Este evident că această problemă se leagă de interesele statului român, pentru că, „în definitiv, ce sunt strâmtoarele decât altceva decât prelungirea gurilor Dunării”? (“Chestiunea Mării Negre. Curs 1941-1942”, pag. 30-31).

Lungimea vecinătății noastre cu marea a variat de-a lungul timpului. În general, putem spune că această vecinătate a fost într-o relație directă cu statutul Moldovei dintre Prut și Nistru. Până în 1912, țărilor românești, Moldova și Muntenia le-a aparținut și partea de nord a Mării Negre care cuprinde Cetățile Chilia și Cetatea Albă (două puncte strategice extrem de importante). În 1912, acest teritoriu a fost ocupat de către Rusia în înțelegere cu Turcia și, evident, și porțiunea de litoral corespunzătoare din sudul acestei provincii. După 1918, Basarabia a revenit la țara-mamă, România. În 1940 a fost iarăși ocupată de Uniunea Sovietică. După război, Stalin i-a dat denumirea de Moldova Sovietică, dar a luat sudul provinciei, cea care se învecina cu marea și a dat-o Ucrainei. Astfel că porțiunea de sud a Republicii Moldova (a teritoriului dintre Prut și Nistru) aparține și astăzi- fără vreun drept istoric- Ucrainei.

Locurile și reperele geografice nu au aceeași valoare geopolitică în toate perioadele de timp. Valoarea geopolitică va crește în funcție de evoluțiile din zonă, de intensitatea comerțului și a vieții economice. Valoarea geopolitică a Mării Negre crește în zilele noastre din mai multe motive. Datorită plasării geografice, ea a fost considerată o perioadă o mare închisă, care nu are importanță strategică în războiul modern. S-a sustras acestui statut, în primul rând prin creșterea importanței comerciale a Dunării, și, în al doilea rând, prin descoperirea zăcămintelor petroliere din Marea Caspică. Acestea vor trebui transportate spre Europa și spre întreaga lume, iar una dintre rutele principale este Marea Neagră. Dacă ne uităm la principelale rute de transport ale acestor bogății, ne apare limpede că portul rusesc Novorosiisk crește foarte mult în importanță. De aici, rutele de transport pot să urmeze direcții diferite: direct cu tancurile spre Bosfor și Dardanele sau cu tancurile de petrol până în Constanța.

Traficul Asia Centrală - Occident poate să urmeze mai multe rute, fiecare dintre ele prezentând o serie de avantaje și de dezavantaje. Trei dintre acestea sunt identificate și prezentate de O. Serebrian, în cartea menționată anterior, dedicată în întregime spațiului pontic și schimbărilor produse în acest areal geografic de dezmembrarea URSS și de descoperirea zăcămintelor de la Marea Caspică.

- 1) În primul rând, pentru ca aceste rezerve să poată fi transportate, este absolut necesară mărirea capacității porturilor Taganrag, Novosiisk, Tuapse.
- 2) O a doua soluție, dacă nu se realizează acest lucru, ar putea fi aceea de a crea o rețea de oleoducte și gazoducte care să evite Rusia, dar care să treacă, în drumul către porturile tucești, prin Iran. Traseul iranian este aparent neconvenabil din cauza disensiunilor turco-iraniene.

- 3) Prin urmare, o soluție, de interes pentru țara noastră, ar fi asanarea circuitului Marea Caspică - Marea Azov, via canalul Volga-Don. Canalul prezintă o deosebită valoare geopolitică și geoeconomică, care constă în conectarea spațiului central-asiatic la Oceanul Mondial, via **Marea Neagră**. Alt avantaj al acestei ultime rute ar fi acela că evită dependența de rețelele de conducte care traversează Caucazul, spațiu de seisme politice permanente. Și această rută prezintă unele dezavantaje, deoarece canalul Volga -Don este nefuncțional în perioada înghețurilor, iar marile tancuri petroliere nu pot accede prin el spre Marea Caspică în pofida celor mai radicale modernizări.